

***La triada homilètica del XVII valencià. Apunts biogràfics de Gaspar Blai
Arbuixech, Antoni Bonaventura Guerau i Joan Baptista Ballester***
***The homiletic triad of the XVII Valencian. Biographical notes of Gaspar Blai
Arbuixech, Antoni Bonaventura Guerau i Joan Baptista Ballester***
***A tríade homilética do XVIII valenciano. Notas biográficas de Gaspar Blai
Arbuixech, Antoni Bonaventura Guerau i Joan Baptista Ballester***

Juan Miguel BLAY MARTÍ¹

Resum: La sermonística valenciana adquirí en el segle XVII una puixança inqüestionable. Un exemple d'això el trobem en les figures de Arbuixech, Ballester i Guerau, en ells trobem als protagonistes amb nom propi en l'àmbit religiós i la predicació coetània local. De fet, van ser les personalitats més notables del gènere de la homilètica sorgida a València a mitjan sis-cents que, al costat d'altres intel·lectuals, van conformar un genuí cercle cultural. En efecte, junts integrarien la triada de l'oratòria sagrada autòctona del Barroc per antonomàsia. Els tres estarien vinculats a la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de la capital del Túria, a la causa immaculista i la devoció a Sant Vicent Ferrer. La historiografia, no obstant això, ha ignorat als nostres protagonistes. No existeix un estudi monogràfic dedicat a ells, més enllà de ressenyes biogràfiques de V. Ximeno o J. Rodríguez. Certament, els hem trobats formant part d'assajos dedicats a companys o preceptors seus, ja en treballs sobre la predicació en el barroc o en volums sobre la Universitat de València, filologia o literatura valencianes. A més la seua obra ens ha arribat de manera molt desigual. Amb les següents línies, per tot això, tractarem depositar-los en valor. Servisca doncs aquest article com a pròleg d'una obra de major profunditat sobre ells.

Paraules Claus: Homilètica – Segle dèsset – Valencià – Arbuixech – Guerau – Ballester – Oratori.

Abstract: The Valencian sermonist acquired an unquestionable power in the 17th century. An example of this is found in the figures of Arbuixech, Ballester and Guerau, in them we find protagonists with their own name in the religious field and local preaching

¹ Investigador-docente de la Universidad CEU - Cardenal Herrera. E-mail: juan.blaymarti@uchceu.es.

preaching. In fact, they were the most remarkable personalities of the homilética genre that arose in Valencia in the middle of the six hundred that, along with other intellectuals, shaped a genuine cultural circle. Indeed, together they would integrate the triada of the native sacred oratory of the Baroque one by antonomasia. The three would be linked to the Congregation of the Oratory of Sant Felip Neri of the capital of Turia, to the immaculist cause and the devotion to San Vicente Ferrer. The historiography, however, has ignored our protagonists. There is no monographic study dedicated to them, beyond the biographical reviews of V. Ximeno or J. Rodríguez. Certainly, we have found them as part of essays devoted to classmates or preachers, already in works on preaching in the Baroque or in volumes about the University of Valencia, Valencian philology or literature. In addition, his work has reached us very unevenly. With the following lines, for all this, we will try to deduct them in value. Serve this article as a prologue to a larger work on them.

Keywords: Homilethics – Seventeenth century – Valencian – Arbuixech – Guerau – Ballester – Oratory.

ENVIADO: 20.09.2019

ACEPTADO: 18.11.2019

I. Gaspar Blai Arbuixech, *Fill Del Tro (1624-1670)*

El llinatge dels Arbuixech des de temps de la conquesta del rei Jaume I es va mantenir unit a la vila d'Ontinyent. Així consta en *Crónica de las familias militares del reino de Valencia* de Viciana². En aquesta obra, també apareixen les armes d'aquesta família, un “madroño y un águila con las alas abiertas en la parte superior y de un león nadando en la inferior, así como cinco lunas en la siniestra y de cinco motivos florales en la diestra”³. De tal *madroño* pren la família del nostre personatge el nom, concretament de la seua traducció al valencià: *arborser o arbusech*.⁴

En el si d'aquesta estirp va nàixer Gaspar Blai el dia 5 d'octubre de 1624. Quasi totes les seues referències biogràfiques assenyalen que era natural d'Ontinyent. No així G. Marciano, qui apunta cap a la localitat d'Agullent, on els seus progenitors Jaime i

² VICIANA, Martín de. "Tabla de las familias o linages militares que se contienen en esta segunda parte de la Chronica de Valencia por el orden del ABC", *Chronica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su Reyno*, f. 26.

³ BERNABEU GALBIS, J. Rafael. *Los escudos nobiliarios de Ontinyent*, s.p.

⁴ MIRA, Enrique y VERDÚ, Perceval. “Repertorio heráldico del Reino de Valencia: Letra A”, *Heráldica Valenciana*, 1, (2017): Arbuixech, *Arborser o Arbusech*.

Jeromina s'havien traslladat arran de certes discòrdies familiars.⁵ Fet aquest últim ratificat per la partida de naixement del xicotet Arbuixech.⁶ De cap manera, totes dues afirmacions resulten contradictòries, ja que en aquells dies Agullent pertanyia al partit eclesiàstic d'Ontinyent, i per tant a la seua església major de Santa Maria en qualitat de vicària perpètua.

Mare i criatura escaparen de la mort per intervenció de l'ermità del lloc, qui li augurà “que daría a luz a un varón que con cuyo nacimiento se arreglarían las desavenencias domésticas que la habían obligado a habitar en Agullent”.⁷ Durant el part, no obstant això, els problemes continuaren, fins al punt de deixar al xiquet una cicatriu al cap que li acompanyaria per a tota la vida.⁸

El xiquet mostrà d'hora la seua bona disposició per a les lletres. Més tard estudià Gramàtica i Humanitats en la mateixa Agullent en les quals prosperant notablement.⁹ Passaria anys després a València, cursant a la Universitat Filosofia, sota la direcció del catedràtic i preósit de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri Gaspar Tahuenga.¹⁰ Aconseguí així mateix una beca en el Real Col·legi de Corpus Christi, on continuà ampliant la seua formació.¹¹

La terrible epidèmia de pesta que entre 1647 i 1648 assotà el cap i casal va sorprendre ací el nostre protagonista, que seguint indicacions del seu confessor fra Diego Mazón es negà a abandonar l'urbs, quedant, no obstant això, “immune y libre de contagio, sirviéndole, por decirlo así de preservativo la sola orden de su padre espiritual”.¹² Amb els efectes de la malaltia sentint-se encara en els principals barris valentins, Arbuixech es graduaria de batxiller el 12 d'octubre de 1649, davant un tribunal presidit pel seu

⁵ MARCIANO, Giovanni. *Memorias históricas de la Congregación del Oratorio*, Madrid, 1854, vol. II, p. 235.

⁶ Arxiu Diocesà de València [= ADV]. *Quinque Libri (1622-1666)*, Agullent, 5/10/1624, f. 6.

⁷ G. Marciano, *op. cit.*, p. 235.

⁸ *Ibid*, p. 236.

⁹ RODRIGUEZ, Josep. *Biblioteca Valentina*, Valencia, 1747, p.149.

¹⁰ XIMENO, Vicente. *Escritores del Reyno de Valencia: Chronologicamente ordenados desde el anno MCCXXXVIII... hasta el de MDCCXLVII*, València, 1747, p. 88. Biblioteca Serrano Morales [=BSM], A-9/405 (18) y A-9/105 (20).

¹¹ ORTÍ Y FIGUEROLA, Francisco. *Memorias históricas de la fundación y progresos de la insigne Universidad de Valencia*, Madrid, 1730, p. 363.

¹² GAVALDÁ, Francisco. *Memoria de los sucesos particulares de Valencia y su reino en los años 1647 -1648, tiempo de peste*, Valencia, 1651. A. Panes, *Chronica de la provincia de San Juan Bautista de religiosos menores descalzos de la regular observancia de nuestro seraphico padre San Francisco*, Valencia, 1666, p. 43.

mestre Tahuenga.¹³ Al poc temps, un 17 de gener de 1650, es graduava i doctorava de Teologia.¹⁴

Era en aquells dies arquebisbe de la diòcesi valentina el franciscà Pedro de Urbina, qui va oferir a Gaspar Blai diversos curats en la mateixa ciutat.¹⁵ Consultaria abans el d'Agullent la proposta amb el seu nou confessor don Luis Crespí de Borja, fundador dels filipencs a València, als quals acabà sumant-se després de rebutjar qualsevol prebenda eclesiàstica.¹⁶ Així les coses, va ingressar en l'Oratori el 6 de maig de 1650. Fou Crespí de Borja qui li prestà el capital necessari per a formalitzar la seua entrada.¹⁷ Fins i tot una vegada mort don Luis, continuà sufragant aquesta aportació el seu germà don Joan Crespí i Brizuela, lloctinent general de Montesa.¹⁸

Prompte començaria a despuntar Arbuxech entre els fills de Sant Felip Neri “llegando a ser una resplandeciente estrella en aquella Congregación”.¹⁹ Els seus sermons i prèdiques van començar a guanyar-se els auditoris per la seua gran teatralitat i una potent veu, que “sus palabras semejaban rayos y truenos, parecían que se estremecían las mismas columnas de la iglesia”.²⁰ En valencià i castellà, portà la seua paraula al llarg del regne, amb missions per Russafa, Ontinyent, Xixona, Carcaixent, Xelva. Diuen els seus biògrafs que aconseguint “la conversión de poblaciones enteras”.²¹ Ho faria també en la mateixa capital i assistint en l'Estudi General, després sobretot de succeir al pavorde Bonaventura Guerau en la prefectura de les comunions.²² En la seua nova condició tractaria de mantindre als estudiants allunyats del pecat. Potser mogut per la

¹³ Arxiu Universitat de València [= AUV], *Archivo General*, lib. 84, f. 85 v.

¹⁴ *Ibid.*, lib. 19, f. 159 v.

¹⁵ MARCIANO, Giovanni, *op. cit.*, vol. II, p. 237.

¹⁶ Arxiu del Regne de València [=ARV], Lib., 2094, Sección Clero, *Clérigos regulares año 1814. Libro 1º de admisiones y mortuorios de la Congregación de San Felipe Neri, de los clérigos de Valencia.*

¹⁷ FULLANA MIRA, Lluís. *Historia de la ciudad de Ontinyent*, Ontinyent, 1997, pp. 234-245.

¹⁸ BORJA Y ARÁNDIGA, Joan. *Breve resolución de todas las cosas generales y particulares de la orden y caballería de Montesa: Manuscrito de fray Joan Borja, religioso montesino*, s. l., 1624, ed. de CERDÁ BALLESTER, Josep y ANDRÉS ROBRES, Fernando. València, 2004, p.p., 13, 46, 64 y 82-83. I CALLADO ESTELA, Emilio. *El embajador de María. Don Luis Crespí de Borja*, València, 2018, pp. 43-47.

¹⁹ BALLESTER, Juan Bautista. *Panegirico en las exequias que la Vniuersidad de Valencia decretò y hizo por su cuenta à la memoria de Gaspar Blas Arbuxech*, pp. 16-17.

²⁰ MARCIANO, Giovanni. *op. cit.*, p. 238.

²¹ RODRIGUEZ, Josep. *op. cit.*, p.150. F. Ortí y Figuerola, *op. cit.*, p. 364.

²² BLAY MARTÍ, Juan Miguel, “La homilética valenciana del siglo XVII en honor a San Vicente Ferrer. El Sermón per a la festa del segon Centenar de la Canonizació del pare Sant Vicent Ferrer por el pavorde Antonio Buenaventura Guerau (1616-1666)”, en *San Vicente Ferrer, mensajero del Evangelio. Ayer y hoy, Actas XVIII Simposio de Teología Histórica*, (4-6 marzo 2019), València, 2019, en premsa.

seua passió cap a la Immaculada Concepción de la Mare de Déu.²³ Un fervor compartit amb el seu confessor don Luis Crespí de Borja faedor del breu *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, obtingut de la Santa Seu per encàrrec de Felip IV a la fi de 1661.²⁴

Al gener de l'any següent era el mateix Gaspar Blai Arbuixech qui rebia en les instal·lacions oratorianes a la torba d'estudiants tirats als carrers de València per a celebrar la notícia.²⁵ Es diu del nostre filipense que “prorrumpió en vítores y aclamaciones y se salió por las calles y plazas de la ciudad, acompañado de muchos estudiantes llenando a todos de alborozo”.²⁶ Més encara, “fomentó por todos los caminos las grandes fiestas con que la Universidad celebró el breve de Alejandro VII”.²⁷ Encara tindria temps el d'Agullent d'organitzar una justa poètica a la major glòria de la *Pulcra Maria* en la vila Ontinyent “ab los assunts, jutjes, música, premis e lluiment”. Només coneixem d'aquell certamen alguns dels temes sobre els quals van dissertar els “lletraferits” del moment, inscrits en el cartell anunciador.²⁸

En endavant, Arbuixech portaria per molts altres llocs la glòria de Maria Inmaculada, promovent que se li dedicaren altars i imatges. Vegeu si no la sumptuosa capella erigida a Ontinyent al costat de la renovació de la imatge de plata que allí es venerava.²⁹

Tal rehabilitació es va fer a instàncies de les autoritats municipals de la vila per a donar llustre a aquest misteri marià sota el patronatge del qual estaven. Comissionarien per a això a Gaspar Blai, encarregat de contractar l'obra. La comesa li portà fins a València. A la fi de 1667 Arbuixech arribà a València al costat de mossén Domingo Espí, agullentí com Gaspar Blai i beneficiat de la parròquia de Santa Maria d'Ontinyent.³⁰ Tots dos quedaren d'acord a fer-se càrrec de la reparació de la imatge de la Puríssima:

²³ ADV, *Curiosidades parroquiales*, Parroquia de Asunción de Nuestra Señora de Ontinyent, Vicaría VI, 25 La Purísima, 1667, ff. 5v.-8v.

²⁴ CRESPI DE BORJA, Luis. *Feliz suceso de la causa de la Inmaculada Concepción de María Santísima, conseguido a instancias del rey*, Valencia, 1662. Biblioteca Universidad de Valencia [=BUV], Ms. 827, *Transcripción castellana de Bula de Alejandro VII, referente al culto de Concepción de la Virgen*.

²⁵ ESCARTÍ, Vicente J. J. *Aierdi, Dietari: Notícies de València i son regne, de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*, Barcelona, 1999.

²⁶ MARCIANO, Giovanni, *op. cit.*, p. 245

²⁷ ORTÍ Y FIGUEROLA, Francisco. *op.cit*, p. 366.

²⁸ L'únic exemplar conservat es troba en l'Arxiu Municipal d'Ontinyent. BERNABEU GALBIS, Alfredo. “El Ontinyent del siglo XVII. Una Justa poética en honor de la Concepción Purísima”, *Almaig. Estudios i documents*, 2, (1986), pp. 128-129.

²⁹ CASANOVA, Emili. “Legendes i anècdotes sobre Gaspar Blai Arbuixech”, *Almaig. Estudios i documents*, 1, (1985), p. 27

³⁰ *Ibid.*

“concertaron dichos señores sustituir todas estas piezas que eran de hierro y bronce por otras de plata, oro y piedras preciosas”.³¹ Per a la qual cosa aportaren la quantitat de huit-cents pesos, dels quals “pagó mosén Espí ciento cincuenta pesos de sus propios y los demás el doctor Arbuixech”. Van romandre en la capital al voltant d'onze mesos fins a veure finalitzada la rehabilitació de l'escultura. Acabada la mateixa decidiren retornar a Ontinyent i per a evitar qualsevol perjudici a la imatge en el viatge de retorn manaren fer un armari per a col·locar-la dins. D'aquesta manera partiren des de la Congregació de Sant Felip Neri “acompañados de muchos caballeros y gentes de la ciudad con hachas y también los cursantes de la Universidad con muchos vítores y alabanzas a la Purísima Concepción”.³²

Durant tot el camí van trobar als pobles que travessaven una gran devoció cap a la Puresa de Maria i així “no pasaban por lugar que no salieran a recibirles con arcabuces y escopetas disparando y vitoreando a la Virgen”.³³ Per fi el dia 3 de desembre arribaren a l'ermita de la Puríssima d'Ontinyent, erigida per a la recepció de la nova imatge, “allí recibieron la Purísima con grande aplauso y vítores y por ser mucho el concurso de la lebe, solo le cantaron una salve y dijo la oración el doctor Arbuixech”.³⁴ En aquest santuari La nostra Senyera va passar la nit al costat dels seus més fervents devots. L'endemà es va traslladar la imatge en processó, “acompañada de 216 hachas, el clero con mantos y bayetas, las comunidades y la Villa en forma y rezando el Santo Rosario la plebe”, a la qual hauria de ser la seua ubicació definitiva, la capella dedicada a ella a l'Església Major de Santa Maria.³⁵

Un dels principals promotors de la construcció d'aquesta capella fou Gaspar Blai Arbuixech. Tenia gran interès l'oratorià per realitzar un lloc on poguera estar la imatge de la Verge per a la seua conservació i culte.³⁶ El nostre protagonista no veuria finalitzada l'obra, no obstant això, la continuà finançant de forma pòstuma amb una important donació. Cal dir que en el seu testament establí que aquest donatiu es faria palés col·locant enfront de la imatge un llum de plata que hauria de romandre perpètuament encesa.³⁷ D'aquesta manera i seguint amb els plans previstos, les obres es van realitzar. No obstant això, quan encara no estava acabada la seua fàbrica, es va

³¹ *Ibid.*

³² ADV, *op. cit.*, p. 6.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*, p. 7.

³⁵ *Ibid.*, p. 8.

³⁶ MICÓ ALBUIXECH, Lydia. *Parròquia de Santa María d'Ontinyent. Símbol d'un poble*, Ontinyent, 2016, pp. 11-12. Inèdit.

³⁷ ADV, *op. cit.* pp. 5-8.

comissionar al beneficiat Francisco Gisbert perquè sol·licitara a la reina regent Maria d'Àustria, el títol i privilegi de real patronatge. Fou sa majestat qui en conèixer la devoció que es tenia a la Puríssima a Ontinyent, va concedir aquesta prerrogativa emesa en una carta el 31 d'agost de 1666.³⁸

L'arribada de la Verge a Ontinyent va suposar la celebració d'unes solemnes festes. Aquests festejos van comptar amb “bous en corda”, el tret d'un castell de focs artificials que “el cielo parecía más claro que el día y este se repetía por tres veces” i la baixada des del campanar de “un formidable dragón vomitando llamas de fuego y embistiendo furioso”. A aquests espectacles de diversa índole se sumava la recollida de *aguinaldos* promoguts per Espí i Arbuixech per a sufragar els festejos en honor de la nostra Senyora que costaven cada any 300 pesos.³⁹

No abandonà, malgrat la seua imparabile labor missionera, la seua obra homilètica. Va escriure en honor a la Concepció un himne que cantaven els estudiants a les aules de Gramàtica. La seua producció, amb tot, és molt més rica i va més enllà que els seus assoliments immaculistes. De fet, J. Rodríguez li atribueix *Varias poesías latinas*, que es publicà en diferents llibres de festes sagrades sembla que sota pseudònim.⁴⁰

Va compondre també dos toms de *Sermones de Quaresma y otros asuntos*, conservats en la llibreria de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de València fins a mitjan segle XVIII i hui perduts.⁴¹ Participà també Arbuixech en la redacció de jeroglífics, com els que va compondre per al pòrtic i pati de la Universitat de València.⁴² L'única homilia de Gaspar Blai Arbuixech que es conserva íntegrament és el *Sermó de la conquesta de la molt insigne, noble, leal e coronada ciutat de Valencia*, predicat i publicat a València en 1666.⁴³ El susdit sermó fou imprimés amb motiu de la commemoració de la conquesta de la ciutat de València per part del rei Jaume I el 9 d'octubre de 1238. En la capital es va fer la tradicional festa cívic-religiosa, amb una processó al monestir de Sant Vicent de la Roqueta, on es conservava el *penó* o Senyera Real portada pel *Conqueridor* en la seua entrada a la ciutat. Els festejos d'aquell any es dotaren d'un element especial: l'espasa del

³⁸ Arxiu Històric Nacional [=AHN], Lib., 2480, ff. 94v - 94r.

³⁹ ADV, *op. cit.*, p. 8.

⁴⁰ RODRÍGUEZ, Josep. *op. cit.*, p.150.

⁴¹ XIMENO, Vicente. *op. cit.*, p. 63.

⁴² *Ibid*, p. 63.

⁴³ PRATS, Modest. i ROSSICH, Albert. “El Llibre dels secrets d'agricultura i la prosa catalana a l'època del Barroc”, *Alba*, 8 (1993), pp. 109-122. HARO I ESPLUGUES, Rámirez. “El Plebà Arbuixech i el 9 d'octubre”, *Almaig, Estudis i documents*, 2, (1986), pp. 22-24. LÓPEZ QUILES, Antoni. *art. cit.*, pp. 173-191.

rei. En referència a aquesta arma, Gaspar Blai desplegarà les seues habilitats lingüístiques valent-se de glosses a propòsit de les virtuts posseïdes per l'acer del monarca.

Encara que hi ha autors que estableixen que el ferro exhibit era el del Cid *Campeador*, conqueridor també de la capital, i no del dit sobirà. Poca rellevància té a qui pertanyia més enllà de la seua simbologia, el triomf de la cristiandat enfront de l'invasor musulmà. Així s'estableix fins i tot en el títol de l'obra *Sermó de la santa conquesta...* Aquest èxit del creient enfront de l'heretge es manifestava en l'homilia d'Arbuixech i en l'imprés posterior. Esdeveniment revelat amb força en el concloent "amén", certificat que la Conquesta és un fet històric que ha valgut la pena "tanto ahora como para la Eternidad".⁴⁴

Així mateix, en aquest text nostre predicador refereix els fets que van esdevenir en la presa de València segons les dades conegudes del *Llibre dels fets del rei En Jaume*. Això sí, afegint elements propis com el nom donat al monarca, Pare Jacob.⁴⁵

Totes aquestes característiques, i unes altres fan de la publicació que ara ens ocupa una peça notable de l'oratoria històrica, tant per la narració de la capitulació de l'urbs com pels recursos lingüístics utilitzats pel seu responsable. En aquest sentit, caldria emmarcar-la dins del model de "prosa barroca culta", habitual entre els predicadors desitjosos de "encantar" al públic amb els seus dots.⁴⁶

En definitiva, el *Sermó de la conquesta...* és un relat que, més enllà de l'explicació dels successos esdevinguts en la reconquesta cristiana de València, té un nivell filològic culte. Presenta a més cites llatines de la Bíblia i d'autors clàssics. Utilitza també fonts cronístiques més o menys conegudes per a l'espectador al qual va dirigit. Tot la qual cosa posa en evidència l'erudició de l'autor.⁴⁷ D'aquesta manera almenys ho entén el censor de la publicació, ni més ni menys que el canonge de la catedral don José de Cardona, per a qui: "si la major glòria consistix en ajustar y unir en una oració delit y utilitat... lo autor ha conseguit esta felicitat".⁴⁸

⁴⁴ LÓPEZ QUILES, Antoni. *Església valenciana i llengua als segles XVII-XVIII*, Tesi doctoral inèdita, Universitat de València, 2012, pp. 553-561.

⁴⁵ ARBUIXECH, Gaspar Blas. *Sermó de la conquesta de la molt insigne, noble, leal e coronada ciutat de Valencia*, València, 1666, pp. 5 – 6.

⁴⁶ PRATS, Modest. i ROSSICH, Albert. *art. cit.*, pp. 109-112.

⁴⁷ GANDÍA SILVESTRE, Marc.; MORA GALBIS, Ramón., *Escriptors valencians a l'Edat Moderna*, València, 2004.

⁴⁸ CARDONA, Josep. *Aprovació al Sermó de la conquesta...*, València, 1666, s.p.

Fins al final dels seus dies va prosseguir incansable Arbuixech cultivant l'oratòria sagrada inclosa en la sèrie ja coneguda. El seu precari estat de salut desaconsellava un ritme de predicació tan frenètic, fins i tot els seus amics i correligionaris li instaven a disminuir-lo, als quals ell els responia “si Dios me ha hecho de hierro, ¿para que me he de hazer yo de alfanique?”.⁴⁹ Precisament, passaven cinc mesos de l'any 1670 quan la malaltia el va sorprendre evangelitzant, prostrant-lo per a morir en el llit. Va morir en la mateixa congregació de l'Oratori el 20 de juliol. Això sí, rebria sepultura en la capella de la Puríssima de l'església de Santa Maria d'Ontinyent.⁵⁰

L'afecte pel finat es va fer patent en la Universitat de València, on li tributaren unes solemnes exèquies, assistint el més granat de la societat valenciana. Es va alçar també en el teatre de la mateixa un cadafal, col·locant-se sobre ell un retrat d'Arbuixech amb un elogi a la seua persona.⁵¹

Del sermó fúnebre es va ocupar l'ardiaca de Morvedre, Joan Baptista Ballester. Es passaria a la impremta en 1671 a instàncies del llavors rector de l'Estudi General don José Cardona.⁵² No faltaren altres plomes conegudes que enunciaren les seues lloances en aquest panegíric. Per exemple, el catedràtic fra Marcelo Marona nomenà al difunt “ornamento inmortal de la Universidad de Valencia”; per la seua part Gaspar Tahuenga, el seu mestre i prepòsit de l'Oratori, va escriure “sus heroicas acciones no son supuestas por ser bien conocidas por todos, ni sospechosas por hallarse en tanto crédito”.⁵³

Una tercera elegia seria la del prevere de l'Alcora mossén Campos. O el sonet de Rodrigo Artés i altres peces com les de Marco Antonio Ortí i de José Ramírez, aquest últim oratorià també com el lloat.⁵⁴ Valga d'epitafi les paraules que, en el mateix panegíric, li va dedicar don Marcos Gombau, retor, qui enaltint les virtuts del finat va dir: “Para que su fama vuele, le da de inmortalidad plumas la Universidad”.⁵⁵

⁴⁹ BALLESTER, Juan Bautista. *op. cit.*, p.42.

⁵⁰ CALABUIG OLCINA, Vicente José. *op. cit.*, p. 30.

⁵¹ MARCIANO, Giovanni. *op. cit.*, p. 248.

⁵² BLAY MARTÍ, Juan Miguel. “El arcediano de Morvedre Juan Bautista Ballester, Fénix de la predicación (1624 – 1672)”, *La Catedral Barroca 2*, València, 2019, pp. 29 – 43.

⁵³ MARCIANO, Giovanni. *op. cit.*, p. 248.

⁵⁴ BALLESTER, Juan Bautista. *op. cit.*, p. 57

⁵⁵ *Ibid.*, s.p.

II. El Paborde Antoni Bonaventura Guerau (1616-†1666)

En els primers mesos de 1616 venia al món a Alcoi Antoni Bonaventura Guerau Monllor, en el si d'una de les famílies il·lustres del segle XVII alcoià. El nostre protagonista va rebre les aigües baptismals el dia 25, segons les anotacions sacramentals, hui perdudes, de la parròquia de Santa Maria d'aquesta vila.⁵⁶ Poc sabem de la infància d'aquell xiquet, més enllà de l'acurada educació que li procuraren els seus progenitors Antonio i Josefa.⁵⁷ Es va dedicar des de ben d'hora a l'estudi de les ciències sagrades i profanes, en les quals va destacar per la seua virtut. Una vegada finalitzats els seus estudis primaris, els seus pares van decidir que continuara la seua instrucció en la Universitat de València, graduant-se amb dènou anys de batxiller i mestre en Arts.⁵⁸ Per aquells mateixos dies cursà els estudis de Teologia, obtenint el diploma de batxiller el 18 de febrer de 1639 i el 29 de novembre del mateix any el benvolgut títol de doctor.⁵⁹ Fou, a més, Prefecte d'Estudis del Col·legi del Corpus Christi de la ciutat i qualificador del Sant Ofici.⁶⁰

Seguint amb el *cursus* del doctor Guerau, va concórrer per dues vegades a pavordia terciària matutina de Teologia, el 24 de març i el 9 de juliol de 1648. Obtenint la susdita per dues vegades, en 1648 i en 1652, regentant-la per espai de díhuit anys.⁶¹ Tot això ho compaginava el nostre biografat amb l'ofici d'examinador de Teologia en la Universitat. Com a tal figura en el *Libro de Colación de grados de Teología, bachilleratos y doctoratos de la Universidad de Valencia*.⁶² Serví el doctor a aquesta universitat promovent en la mateixa la fundació de "*las doce Comuniones*" sent el primer prefecte d'elles.⁶³

Les ocupacions acadèmiques d'Antoni B. Guerau no li restarien força al seu fervor marià. Un fet relacionat amb aquesta veneració va tindre lloc a Xàtiva. El mes d'agost de 1653, amb motiu de la festa que en honor de l'Assumpció de la nostra Senyora se celebrà en aquesta vila, convidaren al doctor per a predicar el panegíric de la Verge. Va

⁵⁶ Arxiu de Santa Maria d'Alcoi [=ASM]. Libros de Bautismos 3 y 4, f. 326 v.

⁵⁷ CARBONELL, Vicente. *Celebre centuria que consagró la ilustre y real villa de Alcoy a honor y culto del soberano sacramento del altar*, Alcoi, 1668. p. 29.

⁵⁸ AUV, *Archivo General*, libs. 19 y 84. 11 y 26 de mayo 1635.

⁵⁹ FELIPO ORTS, Amparo y CALLADO ESTELA, Emilio. *Entre la cátedra y el púlpito. Los pavordes de la Universidad de Valencia (siglos XVI-XVII)*, València, 2014, p.227.

⁶⁰ RODRÍGUEZ, Josep. *op. cit.*, p. 60.

⁶¹ Arxiu Municipal de València [=AMV], *Manual de Consells*, 177, f. 161 v. ORTI Y FIGUEROLA, Francisco. *op. cit.*; i FELIPO ORTS, Amparo y CALLADO ESTELA, Emilio., *op. cit.*, pp. 164.

⁶² AUV. *Libro de Colación de grados de Teología, bachilleratos y doctoratos de la Universidad de Valencia, que empezó en el año 1562*.

⁶³ ORTI Y FIGUEROLA, Francisco. *op. cit.* cap. VI.

trobar el pavorde, l'endemà de la seua arribada, un cartell anònim a la porta de la seua xativina que resava: “*Maria concebuda en peccat. I així Bernat, Bonaventura i altres*”.

Davant tal ofensa, decidí canviar l'assumpte del sermó que tenia previst, triant el tema de la *Concepción sin mancha de María*, pronunciant una eloqüentíssima oració, en la qual va glossar el el v. 2 del cap. 2 de los *Cantares*, “*como el lirio entre las espinas, así es mi amada entre las hijas*”; així va fer la més brillant i magistral apologia del misteri de la Immaculada.⁶⁴ Sembla que la Verge volgué premiar el seu zel amb la troballa prop d'Alcoi, en un paratge conegut com *el Carrascal*, de tres bells lliris blancs en els bulbs dels quals estava formada la imatge de la Puríssima. Per a la seua memòria edificaren una ermita, inaugurada amb llicència de l'arquebisbe don Martín López de Hontiveros el 21 d'agost de 1663, efemèride del miracle.

No obstant això, no seria fins a ben entrat l'any següent quan el paborde va col·locar personalment la seua campana davant centenars de devots, encomanant el temple a la Mare de Déu lliure de culpa i pregant que “*para mayor gloria suya ballase otra açucena en aquellos valles como la que avía allado*”. Pareix que el miracle és produït i Antoni Bonaventura va trobar una altra flor similar “*aún con más perfección*”. El lliri blanc fou reconegut per les autoritats eclesiàstiques valencianes per a esclarir uns fets que ja eren coneguts a Madrid, serien també objecte d'examen per la Junta immaculista.⁶⁵ Fins a la cort acabà remetent-se aquest exemplar pel marquès de Sant Román, virrei de València, protegit per un ric reliquiari custodiat per l'oratorià doctor Juan Tomás, qui l'obsequià al sobirà per a veneració de la família reial.⁶⁶ En l'actualitat es manté el culte en l'ermita a la nostra Senyora amb el títol de Verge dels Lliris.⁶⁷

La seua passió per la Verge es reflectiria també en les celebracions que es van organitzar a petició del rei per la publicació del breu *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* del pontífex Alexandre VII, que declarava el culte de la Immaculada a l'Església.⁶⁸ Així el 6 de febrer, finalment, concloïa el novenari amb els oficis del canonge Vidal i la prèdica del doctor

⁶⁴ En SANUS AURA, Rafael. *Los lirios del Carrascal con la imagen de la Purisima Concepción. Historia documentada su hallazgo*, Alcoi, 1969, pp. 19-21.

⁶⁵ PÉREZ, Nazario *La Inmaculada y España*, Santander, 1954, p. 184-185.

⁶⁶ MERITA LLAZER, Tomás. *Juicio legal en favor de la Inmaculada Concepción de Nuestra Gran Reyna María Santissima que en oración panegírica el día 21 de agosto del año 1753 primero de las fiestas centenarias, en la capilla de la Purísima Concepción de Nuestra Señora, sita en el Monte del Carrascal de la Real Villa de Alcoy*, València, 1753.

⁶⁷ NÚÑEZ BOSCH, Pedro. *Relación verdadera de la imagen de la Inmaculada Concepción de la Virgen María Madre de dios, que se halló en la raíz o cebollita de una açucena de los valles del monte del Carrascal de la villa de Alcoy*, València, 1665.

⁶⁸ ESCARTÍ, Vicente José. J. *Aierdi, Noticias de Valencia...*, op. cit., pp. 201-202.

Guerau.⁶⁹ Seria, així mateix, un dels que amb major devoció promogueren els festejos extraordinaris que es van dur a terme en la Universitat per aquesta festivitat. Per les seues lúcides homilies triaren al paborde per a dirigir, al costat d'uns altres, aquesta commemoració. Triat entre tots per a predicar l'últim sermó, “*que verdaderamente fue la corona de tan ostentosa solemnidad, por la erudicion, fervor, y eficacia con que oró a favor de tan soberano misterio*”.⁷⁰ Era Guerau, poc menys que un ídol per al immaculisme valencià des del miracle d'Alcoi.⁷¹

Com veiem la predicació ocupava el temps del paborde, no solament en la seua terra natal, també a València. Portava a terme les seues al·locucions, tant en llengua castellana com en la seua llengua vernacle. L'ús de l'idioma valencià per part del nostre orador no constitueix una excepció. Va posar la seua oratòria al servei de “*muchas quaresmas y sermones en los pulpitos más graves y autorizados de esta Ciudad*”. Tant és així que el seu il·lustre Magistrat li va nomenar “*predicador ordinario*” d'aquesta.⁷²

Per a llavors ja havia ingressat el doctor Antoni Bonaventura Guerau en la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de València, formant part d'ella des de la gènesi de la institució filipenca. El paborde compartí religiositat amb el més granat de la societat valenciana. Elit en la qual trobem a don Luis Crespí de Borja, bisbe d'Oriola i Plasència, ambaixador a Roma en la causa de la Immaculada Concepció i fundador de l'Oratori valencià⁷³; tan rellevants com don Felipe Pesantes i Boil⁷⁴; al magisteri espiritual del qual s'acollia el més granat de la capital; don Miguel de Cervellón, del llinatge d'aquest cognom⁷⁵; l'ardiaca de Xàtiva don Francisco Sorell⁷⁶; i tancava el grup el bisbe d'Oriola

⁶⁹ CALLADO ESTELA, Emilio. *Sin pecado concebida. Valencia y la Inmaculada en el siglo XVII*, València, 2012, p. 210.

⁷⁰ VALDA, Juan Bautista de. *Solenes fiestas que celebró Valencia a la Inmaculada Concepción de la Virgen María*, València, 1663. pp.42 y 166.

⁷¹ CALLADO ESTELA, Emilio. *Sin pecado concebida...*, *op. cit.*, p. 222.

⁷² XIMENO, Vicente. *op. cit.*, p. 43.

⁷³ RESURRECCIÓN, Tomás. *Vida del venerable y apostólico prelado, el ilustrísimo y excelentísimo señor don Luis Crespí de Borja, obispo de Orihuela y Plasencia y embajador extraordinario por la magestad católica del rey Felipe IV a la santidad Alexandro VII para la declaración del culto de la Concepción de María, felizmente conseguida*, València, 1676.

⁷⁴ MARCIANO, Giovanni, *op. cit.*, tomo V.

⁷⁵ FELIPO ORTS, Amparo. “La espiritualidad de don Miguel y don Gerardo de Cervelló. Entre el Oratorio de San Felipe Neri y la Escuela de Cristo de València”, *Saitabi*, 58, 2008, pp. 197-217.

⁷⁶ Arxiu de la Catedral de València [=ACV]. Ms. 691, *Llibre de possessions de l'arquebisbat, dignitats y canonicats de Valencia...*, f. 116.

don Joan Carlos Artés.⁷⁷ Van ser tots ells promotors de la instauració a València de la Congregació. Encara que es van trobar amb dificultats i reticències en els seus inicis.⁷⁸

Aquest corpuscle inicial es va veure ampliat amb adhesions d'altres figures notables incloent ramificacions en l'àmbit acadèmic. Ho serien José de Miranda o els nobles don Luis Escrivá i Zapata, rebedor de la Batlia de València⁷⁹ i don Joan Jerónimo Vives Vich i Mascó, de les primogenitures del seu cognom.⁸⁰ Però també els doctors Diego Liñán i Juan Jerónimo Pertusa⁸¹, o els més coneguts Gaspar Tahuenga, catedràtic de Teologia de l'Estudi General⁸²; Felipe Bresa, beneficiat de la catedral; i el mateix doctor Guerau.

La fundació definitiva de la institució oratoriana fou feta pel suport i sufragi de l'arquebisbe fra Pedro de Urbina, que va arribar a la diòcesi de la capital en 1649.⁸³ Aportà una bona suma d'efectiu, nomenant-se-li per tal raó patró de la institució; privilegi que va acabar compartint amb el monarca Felip IV.⁸⁴

Guerau s'aplicà als seus exercicis i ministeris en l'Oratori amb gran fervor. Més endavant dirigiria les destinacions de la Real Casa en qualitat de prepòsit.⁸⁵ Morí el paborde el 18 de març de 1666 a la Congregació oratoriana; i a ella va ser soterrat.⁸⁶ La notícia de la seua defunció fou recollida “con general sentimiento de todo este Reyno y con particular aflicción de esta Villa, por ser tan notoria la falta que a todos sus compatriotas hizo”.⁸⁷

Com ja s'ha plantejat la seua obra fou molt prolífica. Dels manuscrits, *De Metheoris* i *La vida de venerable padre fray Pedro esteve, comisario de Jerusalem*, sols són citades per Vicente

⁷⁷ VILAR, Juan Bautista. *Oribuela una ciudad valenciana en la España Moderna. Historia de la ciudad y obispado de Oribuela*, Murcia, 1981.

⁷⁸ RESURRECCIÓN, Tomás. *op. cit.*, p. 85

⁷⁹ MARCIANO, Giovanni. *op. cit.*, p. 169-177.

⁸⁰ XIMENO, Vicente. *op. cit.*, vol. II, pp. 44-45.

⁸¹ MARCIANO, Giovanni. *op. cit.*, vol. V, p. 177-184.

⁸² XIMENO, Vicente. *op. cit.*, vol. II, pp. 88-89.

⁸³ ACV, *Protocolos* 3121. f. 957; 3137. ff.1050 – 1051; Arxiu de la Corona de Aragón [= ACA]. *Consejo de Aragón*, legs. 0735, 024, 0686, 049, 0691, 040, 0726, 084, 0902, 064, 0885, 227, 0903 y 067.

⁸⁴ ACV, *Protocolos* 3121. f. 957; 3137. ff.1050 – 1051; ACA, *Consejo de Aragón*, legs. 0735, 024, 0686, 049, 0691, 040, 0726, 084, 0902, 064, 0885, 227, 0903 y 067. ARV, *Sección Clero, Oratorianos*, 254. “Convento San Felipe Neri. Libro de Actas”, (1813-1835); G. Escolano, *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia, Valencia*, 1880. tomo III, p. 767.

⁸⁵ ARV, *op. cit. Libro 2094...*; V. Ximeno, *op. cit.*, vol. II, p. 42.

⁸⁶ *Diccionario biográfico de personajes alicantinos*, Vol. 5, pp. 249-251.

⁸⁷ RODRIGUEZ, Josep. *op. cit.*, p. 60.

Carbonell en la seua Centúria d'Alcoi.⁸⁸ Per sort encara es conserven en els seus sermons impresos Escrigué en valencià i en castellà. Trobem en valencià: *Sermó per a la festa del segon centenar de la canonització del pare Sanct Vicent Ferrer, dia del Senyor Sanct Pere en la Seu de Valencia, en lo any 1655*⁸⁹; *Sermó de les festes de les noves certes de la canonització del benaventurat Sanct Tomás de Vilanova, que feu la molt lleal y coronada ciutat de València, dimecres 21 de maig, en lo convent de la Nostra Senyora del Socors de 1659*; i *Sermó en les exèquies del reverent, frare Pere Esteve, predicador apostòlic y comissari de la Casa Sancta de Jerusalem de 1677*. Trobem de Guerau en castellà: *Oración fúnebre a la muerte del rey nuestro señor Felipe IV el grande, en las exequias que hizo la ilustre, noble, leal y coronada ciudad de Valencia*; i *Relación y noticia cierta de los prodigios que sucedieron en el hurto y hallazgo del Santísimo Sacramento en la villa de Alcoy, con otras maravillas de este sagrado misterio, de 1671*. De caràcter diferent, publicà el paborde una censura feta en l'obra de J. B. Valda de 1663, *Solenes fiestas que celebro Valencia a la Immaculada Concepción de la Virgen María por el supremo decreto de N.SS. Pontífice Alexandro VII*.

Tot açò resalta que fou nostre biografiat un dels més preclars oradors de la València del sis-cents. El seu sermó era clar en paraules, en pronunciació i retòrica; amb una gestualitat que atreïa a tots els congregats. Feia tot això tant en castellà com en valencià. A més, era profund coneixedor de totes les branques del saber. De Guerau dos elogis molt valuosos que d'ell fan el pare Matias Borrull i don Antonio Lázaro de Velasco. El del primer és lapidari: “hombre de una erudición infinita”; el segond resa així: “oráculo de sabiduría, columna de la insigne Universidad de Valencia”.⁹⁰

En definitiva, llegint l'obra del paborde Guerau podem arribar a la conclusió que ens trobem davant un personatge amb un gran bagatge cultural i una vasta erudició. Una de les grans plomes del sis-cents valencià. En els seus escrits es troben esments als clàssics, dels sants pares i, com no podia ser d'una altra manera, de la Bíblia. Cal ressaltar que, en un dels seus sermons cita díhuit textos del *Libro de los Reyes*. També és sorprenent que, en els textos en valencià, entremescle algun que un altre refrany. En definitiva, era tal la seua fama i la seua vàlua que, com escrivia d'ell V. Ximeno, “deseosos todos de oírle, apenas le davan tiempo para el descanso”.⁹¹

⁸⁸ CARBONELL, Vicente. *op. cit.*, p. 30.

⁸⁹ ORTÍ, Marc Antoni. *Segundo Centenario de los años de la canonización del valenciano apóstol San Vicente Ferrer*, Vol. 2, València, 1656, p. 113.

⁹⁰ ORTÍ, Marc Antoni. *Segundo Centenario...*, *op. cit.*, p. 61.

⁹¹ XIMENO, Vicente. *op. cit.*, pp. 42-44.

III. L'ardiaca de Morvedre Joan Baptista Ballester, *Fènix de la predicació (1624 – 1672)*

A la fi de juliol de 1624 venia al món a València Joan Baptista Ballester Torà fill de Miguel i Esperanza. Sembla que no fou l'únic fill de la parella; compartia la llar paterna amb un altre germà, Blai.⁹² Al nostre protagonista el batejaren el dia 21, segons les anotacions sacramentals, hui perdudes, de la parròquia de Sant Martí.⁹³ Poc sabem de la infància d'aquell xiquet, més enllà de la seua bona disposició per a les lletres. Amb onze anys dominava ja la Gramàtica i la Poesia Llatina. Als tretze es graduà de batxiller en Arts en la Universitat de València, sent el seu mestre Diego Biel.⁹⁴

Per aquells mateixos dies entrà com a primer col·legial en el col·legi dels Sants Reis Mags, que acabava de fundar el doctor Melchor de Villena. Fou aquesta institució l'última de la seua classe a València, plasmant-se en ella l'esperit d'altres centres universitaris similars que, encara que no estava destinat exclusivament als aspirants al sacerdoci, admetia a estudiants de Teologia que pretenien abraçar l'estat eclesiàstic.

Ballester gaudiria dels privilegis obtinguts per Villena per als seus deixebles, com el pagament de la meitat dels honoraris dels graus universitaris i una sensible reducció en els impostos que se'ls carregaven. Ballester vestiria, com era preceptiu, llobes o mantells tancats de drap marró amb beca creuada al pit i caiguts els caps.⁹⁵ Joan Baptista, a més, sembla era nebot de Villena, encara que alguns autors qüestionen aquest últim extrem.⁹⁶

Foren o no parents els nostres personatges, Joan Baptista Ballester va professar gran admiració pel tal doctor. Mostra d'això és el seu comentari sobre una de les obres del susdit, *Relación y discurso de la esencia, preservación y curación de las enfermedades pestilentes que hubo en la muy noble y leal ciudad de Valencia el año pasado de 1648*, escrita per l'al·ludit al costat dels doctors Vicente Miguel Gil i Diego Pruñonosa i impresa a València aqueix mateix any. Publicació arran de la qual els seus tres autors, obeint ordres del rei, van realitzar un informe sobre la curació d'aquesta epidèmia.

⁹² ARV, Protocolo 1398. *Testamento de Juan Bautista Ballester*.

⁹³ XIMENO, Vicente. *op. cit.*, p. 67. D'això donava compte el *Libro de Bautismo* d'aquest any de la parroquia de Sant Martí. Així ho testifica.

⁹⁴ AUV, *Archivo General*, lib. 84, f. 70. 23 de julio de 1638.

⁹⁵ Biblioteca Valenciana Digital [=BiValDi], Ms. *Copia del oficio pasado al señor regente de la Real Audiencia y al rector de la Universidad Literaria, sobre la protectoria del colegio de los Santos Reyes dicho de Villena*, València, 1827.

⁹⁶ FUSTER, Justo Pastor. *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días (1827-1830)*, València, 1827.

Dedicarà també Ballester a Villena un sermó en el seu funeral.⁹⁷ Efectivament predicà en les exèquies que es van fer en la Universitat de València a aquest “universal padre de la medicina”. Sobre ell va dir “era tanto lo que había escrito el doctor hasta el fin de sus días que se le podía nombrar el *tostado de la Medicina*”.⁹⁸

Tornant al *cursus* del futur ardiaca, amb quinze anys va fer amb els jesuïtes els exercicis espirituals i literaris en el col·legi de Sant Pau.⁹⁹ Allí va prendre com a confessor a don Luis Crespí de Borja¹⁰⁰, amb qui forjà una amistat prompte convertida en devoció que sobreviuria a la defunció d'aquest últim, segons testifica *Elogio a la persona, y apología a los escritos del excelentísimo señor don Luis Crespí de Borja*, publicat a la mort de Crespí.¹⁰¹

De moment, Ballester obtindria el títol de mestre en Arts en la Universitat de València, el 20 de maig de 1640¹⁰², doctorant-se tres anys després en Teologia. En 1644 es faria amb una càtedra de Filosofia i guanyaria una altra en la mateixa disciplina, atorgada pel Municipi en 1649.¹⁰³ Igualment va concórrer a oposicions a pavordies de la catedral, en concret una terciària matutina de Teologia.¹⁰⁴ Ho va fer amb 24 anys, defensant les quatre parts de sant Tomàs i diverses qüestions de Teologia Expositiva amb controvèrsia inclosa, segons l'opinió de tomistes i antitomistes.¹⁰⁵

Tot això ho compaginava el nostre biografiat amb la docència. Mostra d'això són les anotacions manuscrites del seu alumne, Juan Francisco Calvo i Marco, a propòsit del comentari del tractat aristotèlic *Sobre el Cielo* realitzat pel mateix Ballester.¹⁰⁶ Feia també les vegades d'examinador de Filosofia i Teologia en la Universitat. Com a tal figura en

⁹⁷ *Cenotafio funeral del doctor Melchor de Villena, valenciano, fundador insigne del colegio de los Santos Reyes de Oriente, médico, examinador y cathedrático de Simples en la Universidad de Valencia. Con muchas poesías latinas y castellanas de diferentes ingenios*, València, 1656.

⁹⁸ RODRIGUEZ, Josep. *op. cit.* i V. Ximeno. *op. cit.*; BiValDi, *op. cit.*

⁹⁹ CORBÍN FERRER, Juan Luis. “El Colegio de San Pablo de los jesuitas y su contiguo edificio del Seminario de Nobles de San Ignacio”, *Memoria Ecclesiae* 22 (2003) pp. 433-435.

¹⁰⁰ RODRIGUEZ, Josep. *op. cit.*

¹⁰¹ RESURRECCIÓN, Tomás. *op. cit.*

¹⁰² AUV. *Archivo General* 84. f. 73.

¹⁰³ AMV, *Manual de Consells*, A-170 a A-178

¹⁰⁴ FELIPO ORTS, Amparo y CALLADO ESTELA, Emilio. *Entre la cátedra y el púlpito...*, *op. cit.*, pp. 209-210.

¹⁰⁵ FUSTER, Justo Pastor. *op. cit.*, p. 365.

¹⁰⁶ Ms. *Apuntes de su alumno sobre los comentarios de Juan Bautista Ballester del tratado aristotélico “Sobre El Cielo” (De Caelo)*, València, 1651.

el *Llibre de Estudis Generals (1647-1648)* per als exàmens de batxiller en Arts dels dies 26 de març i 1 d'abril de 1647 d'Isidro Çapata i Miguel Calahorra, respectivament.¹⁰⁷

Les ocupacions acadèmiques de Joan Baptista Ballester no li restarien força al seu gran fervor marià. Al servei d'aquesta devoció va posar la seua ploma molt primerencament. Sermons al trasllat de la Verge dels Desemparats a la seua nova capella, publicats anys més tard per a celebrar el dia en què la confraria de la Verge va decidir festejar aquesta Translació; o el dedicat a la fundació pel rei Jaume I i els sants Pere Nolasco i Raimundo Peñafort de l'ordre de la nostra Senyora de la Mercè a València.¹⁰⁸

També per a llavors el jove clergue s'havia convertit en un oratorià convençut, pràcticament des de la gènesi de la institució filipenca. Ho demostra el fet que en la missa inaugural de la congregació a València cantà l'Evangeli. Brindà així mateix al sant florentí un assaig enaltint la seua vida. L'opuscle en qüestió es reimprimí al principi de la traducció realitzada per Crespí de Borja de la biografia del creador de l'Oratori romà, escrita per J. Bacci.¹⁰⁹ Ha de destacar-se la relació del nostre personatge amb el referit don Luis, intensa i activa. Recorde's que tots dos estaven units per un vincle d'amistat des de temps pretèrits. L'un i l'altre compartien la seua passió immaculista com a defensors a ultrança de la causa de la Immaculada Concepció. Dues passions, doncs, la de la Puríssima i la filipenca tan pròpies de l'Oratori.

Així l'expressa Ballester en diverses de les seues publicacions. Fora en la dedicada al “excelentísimo señor don Luis Crespí Borja, obispo de Plasencia, del Consejo de su magestad y su embajador extraordinario en Roma, en la causa de la Concepción”.¹¹⁰ O en sermons com el de la renovació del jurament de la Immaculada Concepció per part

¹⁰⁷ AMV. *Llibre de Estudis Generals (1647-1648)*, a-90. ff. 31-32.

¹⁰⁸ *Sermón de la translación de la sagrada imagen de la Virgen de los Desamparados a su nueva capilla, predicado en ella en la real y primera fiesta que se celebró por cuenta de la magestad del rey nuestro señor Carlos Segundo*, València, 1667. *Sermón en el día, y fiesta que tomó por su cuenta la real cofradria de la Virgen de los Desamparados para celebrar dicha transferencia*, València, 1667 i V. Boix. *Guía de Forasteros*, València, 1849.

¹⁰⁹ CRESPI DE BORJA, Luis. *Vida de san Felipe Neri florentín, presbítero secular fundador de la Congregación del Oratorio traducido del italiano de la realizada por Giacomo Bacci, en español por el doctor don Luis Crespí de Borja*, Barcelona, 1730.

¹¹⁰ *Culto del primer instante de la Concepción Inmaculada de María Santísima, declarado por nuestro santísimo padre Alexandro VII*, Sevilla, 1662.

de la Universitat de València¹¹¹ i el de l'extensió del rís de la Puríssima per a tota Espanya.¹¹²

Joan Baptista Ballester, certament, estava entregat a la vida quotidiana de la Congregació. Ajudava en els oficis, en la sagristia i l'altar ; participava amb pietat en els exercicis de prèdiques, actes de contrició, missions i doctrina. I tot encara que “no domiciliaba en la Real Casa de la Congregación”¹¹³, situació gens estranya entre els filipencs. Els seus llaços amb la institució s'ampliarien amb la seua sòlida amistat amb el pare Domingo Sarrió, perquè “estimole como su benjamín, consultable en casos irregulares, venerando mucho sus resoluciones”. Una mostra més de la seua implicació amb l'Oratori valencià seria la seua predicació en les exèquies del congregant Gaspar Blas Arbuixech. Agraïda pel zel amb què Arbuixech havia cuidat de l'aprofitament espiritual dels estudiants, la Universitat li dedicà un magnífic funeral, en el qual va pronunciar l'oració fúnebre Joan Baptista.¹¹⁴

Una altra amistat més de Ballester fou la que l'uní amb l'arquebisbe de València fra Pedro de Urbina durant el seu pontificat.¹¹⁵ El prelat donà suport, en una bona suma d'efectiu, a l'establiment de l'Oratori en la diòcesi.¹¹⁶ Nomenant-se-li per tal raó patró de la institució; privilegi que acabà compartint amb el monarca Felip IV.¹¹⁷

En aquest context l'arquebisbe Urbina va prendre a Joan Baptista “por familiar y limosnero”, formant part dels seus servidors personals i confidents més íntims. Li va nomenar també el seu capellà i li va concedir els curats de les parròquies valentines de

¹¹¹ *Aclamación festiva del antiquísimo juramento de la Concepción, que amplió la insigne Universidad de Valencia con la cláusula del primer instante y prestación de que éste es y fue en la iglesia el sentido y el objeto de su veneración y culto al norte del más favorable breve de Alexandro VII*, València, 1665.

¹¹² *Sermón de gracias por la concessión de octava de precepto, (para toda España), al Rezo de la Concepción Inmaculada, expedida por nuestro muy santo padre Alexandro VII*, València, 1664.

¹¹³ RODRIGUEZ, Josep. *op. cit.*, p. 230.

¹¹⁴ ACV, Leg. Ph. XIII, ff. 148 -149; ACV, Ms. 388 *Exequias del venerable padre doctor Domingo Sarrió*; J. Cardona, *Sermón en las exequias en memoria del venerable padre doctor Domingo Sarrió*, Valencia, 1677 y ARV. Lib. 2094 *Sección Clero*. “Clérigos regulares año 1814. Libro 1º de admisiones y mortuorios de la Congregación de San Felipe Neri, de los clérigos de València”.

¹¹⁵ ACV. Leg. 691. f. 119.

¹¹⁶ ACV. *Protocolos* 3121. f. 957; 3137. ff.1050-1051; Archivo de la Corona de Aragón [= ACA]. *Consejo de Aragón*, legs. 0735, 024, 0686, 049, 0691, 040, 0726, 084, 0902, 064, 0885, 227, 0903 y 067.

¹¹⁷ Tot aço s'explica en el full 15 d'esta mateixa comunicació. ARV. *Sección Clero, Oratorianos*, 254. “Convento San Felipe Neri. Libro de Actas”, (1813-1835); G. Escolano, *op. cit.*, p. 767.

Sant Salvador primer, i després de la de Sant Martí.¹¹⁸ En aquest punt el promocionà fra Pedro a l'ardiaconat de Morvedre, dignitat que ocupà el 9 de desembre de 1652.¹¹⁹ Acte formalitzat en escriptura pública pel notari Antonio Juan Tortrella el 19 de desembre.¹²⁰ Aqueix mateix any va rebre el prelat l'encàrrec de la corona per a l'ambaixada a Roma per la causa de la Immaculada Concepció.¹²¹

El pare Urbina estava avalat pel seu compromís amb aquest misteri marià, del qual com a bon fill de San Francisco era devot convençut. I triaria a un altre fervent immaculiste, ni més ni menys que a l'ardiac de Morvedre, per a assessorar-lo com a teòleg en la causa de la Puríssima. Amb tot, l'arquebisbe declinà al final tal missió per raons d'edat i de salut. Com va exposar el nostre protagonista, “cinco días antes de la partida, le dio tal y tanta prolixa enfermedad, que no fue possible executarse essa embaxada tan ajustada y prevenida”.¹²² L'ambaixada va anar a parar llavors a don Luis Crespí de Borja, “que logró después con tanta gloria de Valencia y de toda España”.¹²³

Fra Pedro de Urbina, per part seua, seria promogut entretant a l'arxidiòcesi de Sevilla el 29 de maig de 1658, portant-se amb ell a Joan Baptista. Durant la seua estada en la capital andalusa va aconseguir aquest una càtedra de prima de Teologia en la seua Universitat, de la qual va gaudir durant cinc anys. Així mateix, obtingué una plaça com a examinador en la institució.¹²⁴ En terres andaluses va romandre Ballester fins a la mort del pare Urbina el 6 de febrer de 1663. Poc després perdia al seu altre gran amic, don Luis Crespí de Borja, mort després del seu retorn de Roma.¹²⁵ Un doble colp que a penes mitigà l'ofertament del capítol catedralici sevillà brindant a l'ardiac una nova càtedra, així com algunes altres prebendes i càrrecs eclesiàstics.¹²⁶ Res d'això acceptà Joan Baptista, afegint que, “muerto su dueño, era muy de su obligación volverse a servir su dignidad a Valencia”. I així fou. Tornà a casa, on va tindre un bon acolliment tant per part de la ciutat com dels successius ordinaris, don Martín López de Hontiveros i

¹¹⁸ *Constituciones sinodales del arzobispado de Valencia. Hechas por el ilustrísimo y excelentísimo señor arzobispo don fray Pedro de Urbina*, València, 1657, p. 292.

¹¹⁹ ACV, leg. 689 (Olim: 412), *Canonigos. Llibre del ordre cronòlogic, y sucesiu dels senyors, dignitats, canonges y beneficiats en esta santíssima església*, ff. 388-389; leg. 691. *Possessions del arquebisbat, dignitats y canonicats de Valencia*. ff. 120, 135; y ACV, Ph. XIII, ff. 388-389.

¹²⁰ ACV. *Protocolos Cabildo*, 3125, ff. 1033-1049, 1652.

¹²¹ *Identidad de la imagen del Santo Christo de San Salvador de Valencia, con la sacrosanta imagen de Christo de la ciudad de Berito en la Tierra Santa*, València, 1672, p. 613.

¹²² *Ibid.* p. 613.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ ARV. *Protocolos*, 1398. *Testamento Juan Bautista Ballester*.

¹²⁵ RESURRECCIÓN, Tomás *op. cit.*, pp. 548-549.

¹²⁶ RODRIGUEZ, Josep. *op. cit.*, p. 230.

don Luis Alfonso dels Cameros, els qui li consultaven “cuestiones de diversa índole, llegándole a encargar el reparto de las limosnas secretas”.¹²⁷

De nou la predicació tornava a ocupar el temps de l'ardiacà. Posà la seua oratòria al servei de “las funciones más festivas y de mayor concurso y llegaron a aclamarle como *Fénix de la Predicación*.”¹²⁸ Així es revelà en el sermó conegut com de la Palma, predicat dues vegades i que “resultaba grato de escuchar”. Tant és així que l'arquebisbe Cameros li va demanar fer-ho una tercera vegada. Un altre sermó fou el dedicat a sant Vicent Ferrer, predicat en castellà a l'església de Sant Esteban en la festa dedicada al bateig del patró de la ciutat i publicat en valencià.¹²⁹

Per aquell temps, i amb l'ànim d'exercitar millor el seu discurs religiós, decidí Ballester posar-se sota la direcció del pare Jerónimo López de la Companyia de Jesús, al qual va començar a acompanyar en les seues missions. Missions per les quals tan conegut era el citat, renovador de les mateixes amb “dramatizaciones y espectáculos como las procesiones penitenciales de noche o actos de contrición”. Finalitzada la seua etapa amb el pare López, Joan Baptista Ballester seguí amb els seus sermons. Predicà així en el funeral del doctor Vicente Miguel Gil, catedràtic de la Universitat de València, va consagrar un altre al beat Pedro de Arbués i a Sant Joan de Mata i Sant Félix de Valois, fundadors de l'ordre dels trinitaris. De caràcter diferent serien altres publicacions, des d'un episcopologi a una discussió sobre el lloc de naixement de Sant Llorenç, passant per un tractat sobre la identitat de la imatge del Sant Crist de Sant Salvador i la referència que fa al retaule, hui desaparegut, de la capella commemorativa de la *Pasión de la Imagen del Cristo de Berito*.¹³⁰

Comptem també amb un plet d'aquells anys en què Joan Baptista Ballester litigà amb mossén Miguel Simate sobre el curat de Morvedre.¹³¹

¹²⁷ *Ibid.*, pp. 231-235.

¹²⁸ XIMENO, Vicente. *op. cit.*, p. 68.

¹²⁹ *Triunfo humilde de Christo, su aclamación en Judea, sucesos en Valencia, aplaudido en más constante agasajo, Domingo de Ramos, en la plaza de la Iglesia mayor, València, 1654. Ramellet del bateig del fill, y fillol de Valencia el apostolich sanct Vicent Ferrer, València, 1667.*

¹³⁰ XIMENO, Vicente. *op. cit.*, 69 – 70 i L. Arciniega García, “La Passio Imaginis y la adaptativa militancia apologética de las Imágenes en la Edad Media y Moderna a través del caso valenciano”, *Ars Longa* 21 (2012), pp. 71-94 i BALLESTER, Juan Bautista. *Historia del Santo Christo de San Salvador de Valencia...*, pp. 454-455.

¹³¹ *Información en hecho, en defensa de vn mantado que dio don Martín López de Hontiveros, arzobispo de Valencia y su vicario general, don Josef Pançano, contra mosén Miguel Simates, a favor de don Juan Bautista Ballester, València, 1669.*

Es trobava immers Ballester en l'elaboració d'algunes altres obres quan va emmalaltir de “accidente acre y prolixo”, que ja se li havia manifestat a Sevilla.¹³² Al costat del seu llit es congregaren “deudos” i amics, entre ells Domingo Sarrió, Jacinto d'Amaya o Juan Bautista Catalá.¹³³ Va tindre temps de dictar les seues últimes voluntats, davant el notari Ignacio Martínez a “onze dies del mes de setembre de l' any de la mort de Nostre Señor Déu Jesuchrist mil sis-cents setanta y dos”.¹³⁴ En elles manifestà el lloc on desitjava ser soterrat: “elegeixch sepultura al meu cos fahedora en la seu de València hon se acostumen soterrar los canonges y dignitats. Prench per la mia ànima y de tots els difunts la cantitat de quatre-cents lliures moneda real de València”. No es va oblidar de les persones que li van acompanyar en la seua vida i van estar al seu servei, “Done, deixe y llegue a Leonarda, que al present tinch de ama en ma casa, deu lliures”.

Encara que seria el seu principal hereu el col·legi dels Sants Reis Mags, dotant-lo de fons per a proveir una beca respecte a la destinació dels béns que posseïa en el seu domicili, també ho va deixar escrit l'ardiaca en dit testament. I finalment encomanava la destinació de la seua ànima a tota sort de misses i oficis religiosos.¹³⁵

Pocs dies després d'haver testat, moria Joan Baptista Ballester a les 11 del matí del 23 de setembre de 1672 amb quaranta-huit anys.¹³⁶ Vint-i-quatre hores més tard rebia sepultura en el lloc assenyalat en el seu testament.¹³⁷ Van ser celebrades les seues exèquies en la congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri, amb una oració fúnebre de Jacinto d'Amaya, qui lloant les virtuts del finat “fue un eclesiástico de inocentíssima vida y exemplar perfección”.¹³⁸

Conclusió

Gaspar, Antoni i Joan Batiste; se'ns han mostrat com preeminents representants de la homilètica a la València del segle XVII. Les seues biografies per separat resulten d'allò més enriquidores, en posar-les en comú ens mostren al trio més notable de les lletres

¹³² BALLESTER, Juan Bautista. *Piedra de Toque de la Verdad...* Que sería traduïda al llatí anys després, *Lapis hydius veritatis statera aequissima rationis, pro indaganda vera patria inchyti martyris ac levitae beati Lavrentii*, València, 1675 i ARV, *Protocolos*, leg. 1398.

¹³³ AUV. Arxiu General, lib. 84.

¹³⁴ ARV. *Protocolos*. Leg. 1398. *Testamento de Juan Bautista Ballester, arcediano de Morvedre*, València, 1672.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ ACV. Ms. 689, *Canónigos. Llibre del ordre cronològic y sucesiu dels señors, dignitats de València*, leg. 651. *Libro donde nota de las personas*, f. 155.

¹³⁷ ACV. *Racional*, lib. 1452.

¹³⁸ ORTI y FIGUEROLA, Francisco. *op. cit.*, pp. 371-372.

valencianes del sis-cents. Els tres, de llocs diferents de l'Antic Regne, van coincidir a València. El seu pas per la capital marcà la seua vida a tots els nivells. Aquesta ciutat va ser el punt de trobada amb el seu preceptor, don Luis Crespí de Borja. Deixebles del de Borja al Oratori de Sant Felip Neri a València. En aquesta institució van coincidir amb un gran nombre de correligionaris filipons que van impulsar, encara més, la seua carrera predicadora. Dedicaren el seu esforç como a predicadors a lloar a la Puríssima i a Sant Vicent, entre altres assumptes. Cal ressaltar que, en les seues prèdiques, van usar els tres el valencià. En un moment de castellanització al Regne, sembla inqüestionable l'impuls que li van donar els nostres predicadors a la llengua vernacle. Llegint l'obra dels tres protagonistes, podem arribar a la conclusió que ens trobem davant de personatges amb un gran bagatge cultural i una vasta erudició. Com ja sabem, no són aquestes línies les primeres que s'han escrit de Arbuixech, Guerau i Ballester. Però esperem que servisquen per a llançar una mica més de llum sobre la vida i obra d'aquests tres autors i; per què no, podria ser aquest article el preludi d'una biografia d'aquesta "triada de predicadors".

Fonts

ARXIU DIOCESÀ DE VALÈNCIA [= ADV]. *Quinque Libri (1622-1666)*, Agullent, 5/10/1624.

Curiosidades parroquiales, Parroquia de Asunción de Nuestra Señora de Ontinyent, 1667.

ARXIU DE LA CORONA DE ARAGÓN [= ACA]. *Consejo de Aragón*.

ARXIU DE LA CATEDRAL DE VALÈNCIA [=ACV]. Ms. 691, *Llibre de posseions de l'arquebisbat, dignitats y canonicats de Valencia*.

ARXIU HISTÒRIC NACIONAL [=AHN], Lib., 2480.

ARXIU MUNICIPAL DE VALÈNCIA [=AMV], *Manual de Consells*, 177.

ARXIU DEL REGNE DE VALÈNCIA [=ARV], Sección Clero, *Clérigos regulares año 1814. Libro 1º de admisiones y mortuorios de la Congregación de San Felipe Neri, de los clérigos de Valencia*.

Protocolos, 1398. *Testamento Juan Bautista Ballester*.

ARXIU DE SANTA MARIA D'ALCOI [=ASM]. Libros de Bautismos 3 y 4.

ARXIU UNIVERSITAT DE VALÈNCIA [=AUV], *Archivo General, Libro de Colación de grados de Teología, bachilleratos y doctoratos de la Universidad de Valencia, que empezó en el año 1562*.

BIBLIOTECA SERRANO MORALES [=BSM], A-9/405 (18) y A-9/105 (20).

BIBLIOTECA UNIVERSIDAD DE VALENCIA [=BUV], Ms. 827, *Transcripción castellana de Bula de Alejandro VII, referente al culto de Concepción de la Virgen*.

BIBLIOTECA VALENCIANA DIGITAL [=BiValDi], Ms. *Copia del oficio pasado al señor regente de la Real Audiencia y al rector de la Universidad Literaria, sobre la protectoria del colegio de los Santos Reyes dicho de Villena, Valencia, 1827*.

Aclamación festiva del antiquísimo juramento de la Concepción, que amplió la insigne Universidad de Valencia con la cláusula del primer instante y prestación de que éste es y fue en la iglesia el sentido y el objeto de su veneración y culto al norte del más favorable breve de Alejandro VII, Valencia, 1665.

Sermón de gracias por la concesión de octava de precepto, (para toda España), al Rezo de la Concepción Inmaculada, expedida por nuestro muy santo padre Alejandro VII, València, 1664.

- Aplauso en la beatificación del mártir invicto el beato Pedro de Arbués, llamado comúnmente el maestro Épila, canónigo de la seo de Zaragoza y primer inquisidor de Aragón, Valencia, 1664.*
- Panegírico evangélico a la declaración pontificia y nueva de la canonización apostólica, y antigua de las sacratissimos patriarcas san Juan de Mata y san Félix de Valois, fundadores de la orden de la santísima Trinidad, València, 1669.*
- Información en hecho, en defensa de vn mantado que dio don Martín López de Hontiveros, arzobispo de Valencia y su vicario general, don Josef Pançano, contra mosén Miguel Simates, a favor de don Juan Bautista Ballester, València, 1669.*
- ANTONIO PANES, *Chronica de la provincia de San Juan Bautista de religiosos menores descalzados de la regular observancia de nuestro seraphico padre San Francisco, Valencia, 1666.*
- FRANCESC GAVALDÀ, *Memoria de los sucesos particulares de Valencia y su reino en los años 1647 -1648, tiempo de peste, Valencia, 1651.*
- FRANCISCO ORTÍ Y FIGUEROLA, *Memorias históricas de la fundación y progresos de la insigne Universidad de Valencia, Madrid, 1730.*
- GASPAR BLAS ARBUIXECH, *Sermó de la conquista de la molt insigne, noble, leal e coronada ciutat de Valencia, València, 1666.*
- GASPAR ESCOLANO, *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia, Valencia, 1880.*
- GIOVANNI MARCIANO, *Memorias históricas de la Congregación del Oratorio, Madrid, 1854, vol. II, p. 235.*
- JOAN BAPTISTE BALLESTER, *Panegirico en las exequias que la Vniuersidad de Valencia decretò y hizo por su cuenta à la memoria de Gaspar Blas Arbuxech, València, 1671.*
- Cenotafio funeral del doctor Melchor de Villena, valenciano, fundador insigne del colegio de los Santos Reyes de Oriente, médico, examinador y cathedrático de Simples en la Universidad de Valencia. Con muchas poesías latinas y castellanas de diferentes ingenios, València, 1656.*
- Culto del primer instante de la Concepción Inmaculada de María Santísima, declarado por nuestro santísimo padre Alexandro VII, Sevilla, 1662.*
- Sermón de la translación de la sagrada imagen de la Virgen de los Desamparados a su nueva capilla, predicado en ella en la real y primera fiesta que se celebró por cuenta de la magestad del rey nuestro señor Carlos Segundo, València, 1667.*
- JOSEP RODRÍGUEZ, *Biblioteca Valentina, Valencia, 1747.*
- Iosef Dormer, Zaragoza, 1673L. CRESPI DE BORJA, Feliz successo de la causa de la Inmaculada Concepción de María Santísima, conseguido a instancias del rey, Valencia, 1662.*
- JUAN BAUTISTA DE VALDA, *Solenes fiestas que celebró Valencia a la Inmaculada Concepción de la Virgen Maria, València, 1663.*
- JUAN CARDONA, *Aprovació al Sermó de la conquista... , València, 1666, s.p.*
- JUSTO PASTOR FUSTER, *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días (1827-1830), València, 1827.*
- LUIS CRESPI DE BORJA, *Vida de san Felipe Neri florentín, presbítero secular fundador de la Congregación del Oratorio traducido del italiano de la realizada por Giacomo Bacci, en español por el doctor don Luis Crespi de Borja, Barcelona, 1730.*
- MANUEL DE VICIANA, "Tabla de las familias o linages militares que se contienen en esta segunda parte de la Chronica de Valencia por el orden del ABC", *Chronica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su Reyno, f. 26.*

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 10 (2019/2)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2019/ISSN 1676-5818

- MARCO ANTONIO ORTÍ, *Segundo Centenario de los años de la canonización del valenciano apóstol San Vicente Ferrer*, Vol. 2, València, 1656.
- PEDRO NÚÑEZ BOSCH, *Relación verdadera de la imagen de la Inmaculada Concepción de la Virgen María Madre de dios, que se halló en la raíz o cebollita de una azucena de los valles del monte del Carrascal de la villa de Alcoy*, València, 1665.
- TOMÁS MERITA LLAZER, *Juicio legal en favor de la Inmaculada Concepción de Nuestra Gran Reyna María Santissima que en oración panegírica el día 21 de agosto del año 1753 primero de las fiestas centenarias, en la capilla de la Purísima Concepción de Nuestra Señora, sita en el Monte del Carrascal de la Real Villa de Alcoy*, València, 1753.
- TOMÁS RESURRECCIÓN, *Vida del venerable y apostólico prelado, el ilustrísimo y excelentísimo señor don Luis Crespí de Borja, obispo de Oribuela y Plasencia y embajador extraordinario por la magestad católica del rey Felipe IV a la santidad Alexandro VII para la declaración del culto de la Concepción de María, felizmente conseguida*, València, 1676.
- VICENTE BOIX, *Guía de Forasteros*, Valencia, 1849.
- VICENTE CARBONELL, *Celebre centuria que consagró la ilustre y real villa de Alcoy a honor y culto del soberano sacramento del altar*, Alcoi, 1668.
- VICENTE XIMENO, *Escritores del Reyno de Valencia: Chronologicamente ordenados desde el anno MCCXXXVIII... hasta el de MDCCXLVII*, València, 1747.
- Ms. *Apuntes de su alumno sobre los comentarios de Juan Bautista Ballester del tratado aristotélico "Sobre El Cielo" (De Caelo)*, Valencia, 1651.

Bibliografia

- ARCINIEGA GARCÍA Luis, "La Passio Imaginis y la adaptativa militancia apologética de las Imágenes en la Edad Media y Moderna a través del caso valenciano", *Ars Longa* 21 (2012).
- BAUTISTA VILAR, Juan, *Oribuela una ciudad valenciana en la España Moderna. Historia de la ciudad y obispado de Oribuela*, Murcia: Patronato "Ángel García Rogel", 1981.
- BERNABEU GALBIS, Alfredo, "El Ontinyent del siglo XVII. Una Justa poética en honor de la Concepción Purísima", *Almaig. Estudis i documents*, 2, (1986).
- BERNABEU GALBIS, J. Rafael, *Los escudos nobiliarios de Ontinyent*, s. p.
- BLAY MARTÍ, Juan Miguel, "La homilética valenciana del siglo XVII en honor a San Vicente Ferrer. El Sermó per a la festa del segon Centenar de la Canonizació del pare Sant Vicent Ferrer por el pavorde Antonio Buenaventura Guerau (1616-1666)", *Actas XVIII Simposio de Teología Histórica*, València, 2019, en premsa.
- "El arcediano de Morvedre Juan Bautista Ballester, Fénix de la predicación (1624-1672)", *La Catedral Barroca 2*, València: Institució Alfons el Magnànim, 2019.
- CALABUIG OLCINA, Vicente Jose, *Historia de devoción de Onteniente a su patrona*, Ontinyent, 1970.
- CALLADO ESTELA, Emilio, *El embajador de María. Don Luis Crespí de Borja*, València, 2018.
- Sin pecado concebida. Valencia y la Inmaculada en el siglo XVII*, València: Silex, 2012.
- CASANOVA, Emili, "Llegendes i anècdotes sobre Gaspar Blai Arbuixech", *Almaig. Estudis i documents*, 1, (1985).
- CERDÁ BALLESTER, Josep i ANDRÉS ROBRES, Fernando, eds., *Breve resolución de todas las cosas de la orden de Montesa: manuscrito de fray Joan Borja, 1624*, València: Institució Alfons el Magnànim, 2004.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 10 (2019/2)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2019/ISSN 1676-5818

- CORBÍN FERRER, Juan Luis, “El Colegio de San Pablo de los jesuitas y su contiguo edificio del Seminario de Nobles de San Ignacio”, *Memoria Ecclesiae* 22 (2003).
- ESCARTI, Vicente J., *J. Aierdi, Dietari: Notícies de València i son regne, de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*, Barcelona: Barcino, 1999.
- FELIPO ORTS, Amparo, *Entre la cátedra y el púlpito. Los pavordes de la Universidad de Valencia (siglos XVI-XVII)*, València: Universitat de València, 2014.
- “La espiritualidad de don Miguel y don Gerardo de Cervelló. Entre el Oratorio de San Felipe Neri y la Escuela de Cristo de València”, *Saitabi*, 58, (2008).
- FULLANA MIRA, Luis, *Historia de la ciudad de Ontinyent*, Ontinyent: Caixa d'Estalvis d'Ontinyent, 1997.
- GANDIA SILVESTRE, Marc i MORA GALBIS, Ramón, *Escriptors valencians a l'Edat Moderna*, València: LLIIG, GVA, 2004.
- HARO I ESPLUGUES, Ramírez, “El Plebà Arbuixech i el 9 d'octubre”, *Almaig, Estudis i documents*, 2, (1986).
- LÓPEZ QUILES, Antonio, *Església valenciana i llengua als segles XVII-XVIII*, Tesi doctoral inèdita, Universitat de València, 2012.
- MICÓ ALBUIXECH, Lluís, *Parròquia de Santa María d'Ontinyent. Símbol d'un poble*, Ontinyent, 2016. Inèdit.
- MIRA, Enrique i VERDÚ, Perceval, “Repertorio heráldico del Reino de Valencia: Letra A”, *Heráldica Valenciana*, 1, 2017.
- PRATS, Modest i ROSSICH, Albert, “El Llibre dels secrets d'agricultura i la prosa catalana a l'època del Barroc”, *Alba*, 8 (1993).
- SANUS AURA, Rafael, *Los lirios del Carrascal con la imagen de la Purísima Concepción. Historia documentada su hallazgo*, Alcoi: Caixa d'Estalvis d'Alcoi, 1969.